

Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 38

Vaat, Opsiyon ve Korunma

Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 38

Vaat, Opsiyon ve Korunma

Standardın Amacı

1. Bu standardın amacı, faizsiz finans kuruluşları (bundan sonra kuruluşlar olarak anılacaktır) için Fıkhî ilke ve kurallara uygun vaat (söz), opsiyon (hıyâr) ve korunma (tahavvut) anlaşmalarının muhasebeleştirilmesi, ölçümü ve açıklanmasına ilişkin muhasebe ve raporlama ilkelerini belirlemektir.

Kapsam

2. Bu standart, Fıkhî ilke ve kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen vaat, opsiyon veya korunma anlaşmalarını içeren tüm işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlamasında uygulanır.

Tanımlar

3. Bu Standardın yorumlanması ve uygulanması amacıyla aşağıdaki tanımlar yapılmıştır:
 - a. Kapora (Arbûn): Sözleşme yapılırken satış işlemleri kapsamında istekli alıcı tarafından satıcıya satış fiyatına karşılık güvence olarak ödenen avans ödemesidir. Sözleşmenin şartları ve ilgili Fıkhî ilke ve kurallar doğrultusunda, alıcının üzerinde uzlaşılan dönem içerisinde satın alma işlemini feshetmesi durumunda kapora satıcı tarafından cayma tazminatı olarak değerlendirilebilir.
 - b. Kontrol: Kuruluş, bir varlığın ya da işletmenin mülkiyetinden kaynaklanan tüm risk ve getirilere önemli ölçüde sahip olduğunda, aşağıdaki her iki koşulu da uygun bir şekilde karşılıyorsa ilgili varlık ya da işletmeyi kontrol etmektedir:
 - i. İlgili varlık ya da işletmeyle olan ilişkisinden dolayı değişken getirilere doğrudan maruz kalması (negatif getiri durumunda) veya bu getirilerde hak sahibi olması (pozitif getiri olması durumunda) ve
 - ii. Bu getirileri ilgili varlık ya da işletme üzerindeki gücüyle etkileyebilme imkânına sahip olması.

- c. Gerçeğe uygun değer: Piyasa katılımcıları arasında, ölçüm tarihinde olağan bir işlemde bir varlığın satışından elde edilecek veya bir yükümlülüğün devrinde ödenecek fiyattır.
- d. Güvence bedeli (Hamişü'l-Ciddiyet): Bir tarafın diğer tarafa sözleşmenin ifa edilmesi ya da vaadin yerine getirileceğine ya da bir işlemin tamamlanacağına dair teminat olarak verdiği tutardır. [Açıklama: Güvence bedelinden cayma tazminatı olarak alınabilecek tutar, taraflardan birinin satış sözleşmesini yapmayı reddetmesinden dolayı maruz kalınan fiili zararlara karşılıktır. Eğer güvence bedeli fiili zarar tutarından eksik kalırsa, etkilenen taraf geri kalan her türlü tutar için diğer tarafa başvurabilir. Satış işlemine yönelik güvence bedeli sözleşme dönemi boyunca kullanılamaz. Çünkü bu güvence bedeli sadece sözleşme öncesi dönemle ve sözleşmenin yapılmasına/yerine getirilmesine kadar olan dönemle ilgilidir];
- e. Opsiyon (Hıyâr): Satış, İcâre veya başka bir sözleşmede yer alan, taraflardan birinin tek taraflı olarak sözleşmeyi iptal etmesine veya hükümsüz kılmasına ya da tek taraflı olarak sözleşme konusunun önemli biçimde değişmesine yol açacak şekilde sözleşmenin değişmesine izin veren (açık veya zımni) bir seçenektir.
- f. Ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşme veya taahhüt: Sözleşme veya taahhüt kapsamındaki mükellefiyetlerin yerine getirilmesinden kaynaklanan kaçınılmaz maliyetlerin, sözleşme veya taahhüt kapsamında elde edilmesi beklenen ekonomik faydaları aştığı sözleşme veya taahhüttür.
- g. Vaatte bulunan taraf: Belli bir konuda harekete geçmek açısından isteklilik gösteren taraftır.
- h. Vaatte bulunulan taraf: Vaatte bulunan tarafın belli bir konuda harekete geçmek açısından isteklilik gösterdiği taraftır. Vaatte bulunulan taraf, vaatte bulunan tarafın verdiği vaat sebebiyle ortaya çıkan giderlere maruz kalabilir.
- i. Korunma (Tahavvut) anlaşması: Vaat veya opsiyon düzenlemesine veya bu şekilde bir dizi düzenlemeye (öngörülen süre için) girmek suretiyle gelecekteki istenmeyen gerçeğe uygun değer değişimleri veya nakit akışları farklılıklarından doğan riski azaltma mekanizmasıdır.

- j. Vaat (Söz): Anlaşmadaki taraflardan birinin üstlendiği tek taraflı (zımni kabulden doğan yükümlülük) taahhüttür. Fıkhî hükümlere göre meşru bir mazeretin ortaya çıktığı ve bu mazeretin vaadin yerine getirilmesine engel olduğu durumlar dışında, tek taraflı vaadin Fıkhî hükümler uyarınca vadeden kişi açısından bağlayıcı olduğu anlaşılır. Vaat aşağıdaki şekillerde sınıflandırılabilir:
- i. Bağlayıcı Vaat (Söz): Belirli bir sebepten dolayı vaadin yerine getirilmesinin muallakta kalması ve vaatte bulunan tarafın vaat nedeniyle belirli maliyetlere katlanmış olması veya vaatte bulunan tarafın vaadi kasti olarak bağlayıcı hale getirmesi durumunda, hukuki bakımdan da vaatte bulunan taraf açısından bağlayıcı hâle gelen vaat türüdür.
- ii. Bağlayıcı olmayan vaat (Söz): Bağlayıcı vaat dışında kalan vaatlerdir.

Vaat, Opsiyon ve Korunma Düzenlemelerinin Türleri ve Sınıflandırılması

4. Vaat ve opsiyon anlaşmaları aşağıdaki şekillerde sınıflandırılabilir:
- a. Yan ürün olan vaat veya opsiyon: Vaat veya opsiyon, Fıkhî hükümlere uygun anlaşmalarla ilişkilendirilmiş ve işlemin yapısıyla ilgilidir. Murâbaha işlemi kapsamında alım amaçlı sipariş veren tarafın (potansiyel alıcı) verdiği söz, İcâre Müntehiye Bittemlîk işlemlerinde İcâre süresi sonunda verilen satım alma sözü veya satış işlemlerinde görme (inceleme) opsiyonu örnek olarak verilebilir.
- b. Ana ürün olan vaat veya opsiyon: Vaat veya opsiyon, tek başına Fıkhî hükümlere uygun bir anlaşma olarak kullanılır. Kapora ile satışın iptali seçeneği veya yabancı para cinsinden ileriye yönelik işlemler örnek olarak verilebilir. Fıkhî ilke ve kurallar uyarınca aşağıdaki biçimlerde de yapılabilir:
- i. Satış sözleşmesi yapma vaadi veya İcâre işlemine girme vaadi,
- ii. Satış sözleşmesinden kaparo ile veya kapora olmaksızın cayma seçeneği,
- iii. Fıkhî hükümlere uygun bir vaat veya opsiyon anlaşması ile geri alım opsiyonu (RePO) işleminin Fıkhî hükümlere uygun bir alternatifi ve
- iv. Bir vaat veya opsiyon ya da bir dizi vaat ve opsiyon işleminin korunma amaçlı kullanıldığı korunma anlaşması.

Yan ürün olan vaat veya opsiyonun muhasebeleştirilmesi

Muhasebeleştirme ve ölçüm

5. Yan ürün olan vaat veya opsiyon tek başına herhangi bir varlık veya yükümlülük doğurmaz.
6. Kuruluş, her finansal raporlama döneminin sonunda, vaatte bulunan veya vaatte bulunulan taraf olarak yan ürün olan her türlü vaat veya opsiyonun kuruluş için ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşme veya taahhüde dönüşüp dönüşmediğini değerlendirir.
7. Kuruluş, ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşme veya taahhütleri FFMS 30 “Değer Düşüklüğü, Kredi Zararları ve Ekonomik açıdan Dezavantajlı Taahhütler” hükümleri uyarınca muhasebeleştirir ve raporlar.

Sunum ve açıklama

8. Yan ürün olan vaat veya opsiyon anlaşmalarının niteliğini belirten niteliksel açıklamalar yapılır.
9. Uygulanabilir olduğu durumlarda, devam eden tüm önemli yan ürün olan vaat ve opsiyon anlaşmaları FFMS 1 “Katılım Bankaları ve Faizsiz Finans Kuruluşlarının Finansal Tablolarında Genel Sunum ve Açıklama” hükümleri uyarınca şarta bağlı yükümlülükler ve taahhütlerin (ve uygulanabiliyorsa şarta bağlı varlıkların) altında uygun şekilde açıklanır.
10. Ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşme veya taahhütler FFMS 30 “Değer Düşüklüğü, Kredi Zararları ve Ekonomik açıdan Dezavantajlı Taahhütler” hükümleri uyarınca sunulur ve açıklanır.

Ana ürün olan Vaat veya Opsiyonun Muhasebeleştirilmesi

Ana ürün olan Vaat veya Opsiyondan doğan yükümlülüklerin Muhasebeleştirilmesi

İlk muhasebeleştirme

11. Ana ürün olan vaat veya opsiyon, aşağıdaki koşulların sağlanması halinde “zımni kabulden doğan yükümlülük” olarak muhasebeleştirilir.

- a. Ekonomik kaynakların kuruluş dışına çıkışının “gerçekleşme olasılığının, gerçekleşmeme olasılığından daha yüksek olması” ve
 - b. Kuruluşun gelecekteki bir tarihte ödenecek tutarı güvenilir biçimde ölçebilmesi.
12. Ekonomik kaynak akışı olasılığının değerlendirilmesinde 24’üncü paragrafta yer alan faktörleri dikkate alarak 11’inci paragraftaki koşullar sağlandığında, kuruluş başlangıçta gerçeğe uygun değere ilişkin makul bir tahmin üzerinden ölçülen zımni kabulden doğan yükümlülüğü muhasebeleştirir ve buna karşılık gelen zararı gelir tablosuna yansıtır.

Sonraki ölçüm

13. Muhasebeleştirilen zımni kabulden doğan yükümlülüğün defter değeri her finansal raporlama döneminin sonunda gözden geçirilir ve gerekli düzeltmeler yapılır. Bir korunma anlaşması (28 ilâ 34’üncü paragraf hükümleri uyarınca muhasebeleştirilen) ile ilgili olmadığı sürece, her türlü kazanç veya kayıp gelir tablosuna yansıtılır.

Finansal tablo dışı bırakma

14. Kuruluş, aşağıdaki durumlarda muhasebeleştirdiği zımni kabulden doğan yükümlülüğü finansal tablo dışı bırakır:
- a. Yükümlülük ödenerek sona erdiğinde yani yükümlülük ödendiğinde,
 - b. Yükümlülüğün süresi dolduğunda veya diğer taraf yükümlülüğü iptal ettiğinde veya
 - c. 11’inci paragrafta açıklanan muhasebeleştirme koşullarını artık karşılamadığında.
15. Kuruluş, muhasebeleştirilmiş zımni kabulden doğan yükümlülüğün finansal tablo dışı bırakılmasından doğan tüm kazanç veya kayıplarını gelir tablosuna yansıtır.

Sunum ve açıklama

16. Muhasebeleştirilmiş zımni kabulden doğan yükümlülük ve bu yükümlülükte yapılan tüm değişikliklerle ilgili olarak FFMS 1’de yer alan sunum ve açıklama hükümlerinin yanı sıra kuruluşun yapması gereken asgari açıklamalar aşağıda yer almaktadır:
- a. Vaat ve opsiyon işlemlerine yönelik benimsenen muhasebe politikaları ve bu işlemlerle ilgili önemli muhakeme ve tahminler,

- b. Vaat ve opsiyon anlaşmalarıyla ilgili olarak muhasebeleştirilmiş zımni kabulden doğan yükümlülüklerin defter değeri,
- c. Gelir tablosunda muhasebeleştirilen kazanç veya kayıpların tutarı ve
- d. Korunan kaleme atfedilen korunma (tahavvut) ilişkisinden doğan kazanç veya kayıplar.

Ana Ürün Olan Vaat veya Opsiyondan Doğan Hakların Muhasebeleştirilmesi

İlk muhasebeleştirme

17. Aşağıdaki koşulların tamamı sağlanmadıkça ana ürün olan vaat veya opsiyon zımni kabulden doğan hak olarak muhasebeleştirilmez:
 - a. Kuruluşa ekonomik kaynak girişinin “yüksek ihtimalli” olması,
 - b. Kuruluşa ekonomik kaynak girişi olması için hukuki veya zımni kabulden doğan yükümlülüğün var olması ve
 - c. Kuruluşun gelecekteki bir tarihte alınacak tutarı güvenli biçimde ölçebilmesi.
18. Ekonomik fayda girişi olasılığının değerlendirilmesinde 24’üncü paragrafta yer alan faktörleri dikkate alarak 17’nci paragraftaki hükümler sağlandığında, kuruluş başlangıçta alacağın gerçeğe uygun değerine ilişkin makul bir tahmin üzerinden ölçülen zımni kabulden doğan hakkı muhasebeleştirir.

Sonraki ölçüm

19. Muhasebeleştirilen zımni kabulden doğan hakkın defter değeri her finansal raporlama döneminin sonunda gözden geçirilir ve gerekli düzeltmeler yapılır. Bir korunma anlaşması (28 ilâ 34’üncü paragraf hükümleri uyarınca muhasebeleştirilen) ile ilgili olmadığı sürece, yeniden ölçümlerden doğan her türlü kazanç veya kayıp gelir tablosuna yansıtılır.

Finansal tablo dışı bırakma

20. Kuruluş aşağıdaki durumlarda muhasebeleştirdiği zımni kabulden doğan hakkı finansal tablo dışı bırakır:

- a. Muhasebeleştirilmiş zımni kabul hakkından nakit akışı elde etmeye ilişkin sözleşmeden doğan haklar sona erdiğinde veya
 - b. 17'nci paragrafta açıklanan muhasebeleştirme koşullarını artık karşılamadığında.
21. Kuruluş, muhasebeleştirilmiş zımni kabulden doğan hakkın finansal tablo dışı bırakılmasından doğan tüm kazanç veya kayıplarını gelir tablosunda muhasebeleştirir.

Sunum ve açıklama

22. Muhasebeleştirilmiş zımni kabulden doğan hak ve bu hakta yapılan tüm değişikliklerle ilgili olarak FFMS 1'de yer alan sunum ve açıklama hükümlerinin yanı sıra kuruluşun yapması gereken asgari açıklamalar aşağıda yer almaktadır:
- a. Vaat ve opsiyon işlemlerine yönelik benimsenen muhasebe politikaları ve bu işlemlerle ilgili önemli muhakeme ve tahminler,
 - b. Vaat ve opsiyon anlaşmaları ve bu anlaşmalardaki değişikliklerle ilgili olarak muhasebeleştirilmiş hakların türleri ve defter değerleri,
 - c. İlk muhasebeleştirmenin etkisi ve sonraki yeniden değerlendirmelerin etkisi ayrıştırılarak vaat ve opsiyon anlaşmalarından doğan kazanç veya kayıpların gelir tablosunda muhasebeleştirilen tutarı ve
 - d. Korunan kaleme atfedilen korunma (tahavvut) ilişkisinden doğan kazanç veya kayıplar.

Çoklu vaat ve opsiyon anlaşmaları

23. Fıkhî ilke ve kurallara uygun bağımsız taraflarca gerçekleştirilen iki taraflı, paralel, çok taraflı ya da bir dizi şeklindeki vaat ve opsiyon anlaşmalarını da içeren vaat ve opsiyon anlaşmaları, her bir ayrı vaat ve opsiyona bu standardın hükümleri ayrı ayrı uygulanarak muhasebeleştirilir.

Ekonomik kaynak akışı olasılığının değerlendirilmesi

24. Kuruluşa ekonomik kaynak girişi veya kuruluştan ekonomik kaynak çıkışı olup olmayacağını değerlendirmek için aşağıdaki faktörler de dikkate alınır:
- a. Kuruluşun faaliyet gösterdiği yasal ve düzenleyici ortam,

- b. Vaat veya opsiyonun karşı taraf açısından önemli bir ekonomik teşvik oluşturup oluşturmadığı,
- c. Düzenleyici hükümler gereği sürdürülen tüm marj veya marj varyasyonu da dâhil olmak üzere kuruluşun elinde bulunan veya kuruluşun sorumluluğuna verilen/kuruluş tarafından düzenlenen her türlü teminat, güvence veya garantilerin varlığı,
- d. Benzer durumlarda sektörün izlediği uygulama,
- e. Kuruluş tarafından verilen söze güvenerek karşı tarafın maliyete maruz kalmış olması ve
- f. Kuruluşun Fıkhî ilke ve kurallar ile etik değerleri destekleyecek olmasına ilişkin kamuoyunun beklentisi ve kuruluşu bu konuda duyduğu güven.

Güvence Bedeli (Hamişü'l Ciddiyet) ve Kapora (Arbûn)

- 25. Ana ürün olan vaat veya opsiyon anlaşmaları ilgili taraflar için varlık veya yükümlülük oluşturan güvence bedeli veya kapora alacağını veya ödemesini içerebilir.
- 26. Güvence bedeli ve kapora, ilgili FFMS hükümlerine göre muhasebeleştirilir ve raporlanır.
- 27. Netleştirme veya net esasa göre yerine getirme yönünde yasal hak oluşturulmamışsa, güvence bedelinin tutarı muhasebeleştirilmiş zımni kabulden doğan yükümlülük veya muhasebeleştirilmiş zımni kabulden doğan hak ile netleştirilmez. Ödenen kapora satış gerçekleştirildiğinde/tamamlandığında ödenecek/alınacak satış bedeline göre düzeltilebilir.

Korunma (Tahavvut) anlaşmalarının muhasebeleştirilmesi

- 28. Kuruluş, vaat veya opsiyon (bundan sonra korunma aracı olarak anılacaktır) ile korunma ilişkisine konu olan korunan kalem arasında korunma ilişkisi olduğunu tanımlayabilir. Bu ilişki kapsamında:
 - a. Korunan kalem, aşağıdaki şartları sağlayan varlık, yükümlülük, kesin taahhüt veya yüksek olasılıkla gerçekleşebilecek bir işlemdir:

- i. Kuruluşu gerçeğe uygun değerdeki veya gelecekteki nakit akışlarındaki değişiklik riskine maruz bırakan ve
 - ii. Korunması amacıyla tanımlanmış.
 - b. Korunma aracı, gerçeğe uygun değeri veya nakit akışlarının korunan kalem olarak tanımlanmış kalemin gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen değişiklikler ile netleştirilmesi beklenen vaat veya opsiyon olarak tanımlanan araçlardır. Vaat veya muhayyer, kuruluşun dışındaki bir tarafa yönelik yapılırsa korunma aracı olarak tanımlanabilir.
29. Korunma ilişkisine yalnızca aşağıdaki koşulların karşılanması durumunda bu standardın hükümlerine göre korunma muhasebesi uygulanır:
- a. Korunma ilişkisi korunma araçlarından ve kuruluşların risk yönetim hedeflerine göre yapılan belgelendirme ile resmi olarak tanımlaması yapılmış korunan kalemlerden oluşuyorsa ve
 - b. Korunma aracı ve korunan kalem arasında ekonomik bir ilişki varsa.
30. Aşağıda yer alan tüm koşulların sağlanması durumunda korunma ilişkisi 29'uncu paragraf hükümlerine göre muhasebeleştirilir:
- a. Korunma aracı ve korunan kalemin tanımı, korunulan riskin niteliği ve kuruluşun korunma araçlarının etkinliğini nasıl değerlendireceğini belirlemek suretiyle korunma ilişkisi yeterli biçimde belgelendirilir,
 - b. Korunulan riske atfedilen gerçeğe uygun değerdeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri netleştirerek korunma ilişkisi için risk yönetim stratejisinde başlangıçta belgelenmiş hedeflere ulaşmak açısından korunmanın etkili olması beklenmektedir,
 - c. Nakit akış riskinden korunma işlemlerinde gelir tablosunda etkisi olabilecek nakit akışlarındaki değişikliklere maruz kalma muhtemeldir,
 - d. Korunmanın etkinliği güvenilir bir biçimde ölçülebilir ve
 - e. Korunma sürekli olarak değerlendirilir ve finansal raporlama dönemi boyunca etkinliğinin yüksek olduğu belirlenir.

31. Eğer gerçeğe uygun değer riskinden korunma işlemi 30'uncu paragrafta yer alan koşulları sağlıyorsa, bu işlem aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilir:
- Korunma aracının gerçeğe uygun değerinden tekrar ölçülmesinden kaynaklanan kazanç veya kayıplar gelir tablosuna yansıtılır ve
 - Korunan kalem ile ilişkilendirilen kazanç veya kayıp korunan kalemin defter değerini düzeltir ve gelir tablosuna yansıtılır.
32. Eğer ilgili dönem boyunca nakit akış riskinden korunma işlemi 30'uncu paragrafta yer alan koşulları sağlıyorsa, bu işlem aşağıdaki gibi muhasebeleştirilir:
- Korunma aracına ilişkin kazanç veya kaybın etkin bir koruma sağladığı belirlenen kısmı özkaynaklarda muhasebeleştirilir (sırasıyla ortaklara ait özkaynaklar ve özkaynak benzerleri ile ilişkilendirilebilir).
 - Korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin bir koruma sağlamayan kısmı gelir tablosuna yansıtılır.
33. Kuruluş, korunma muhasebesine aşağıdaki durumlarda son verir:
- Korunma aracının süresinin dolması veya yerine getirilmesi, feshedilmesi veya kullanılması. Değişirme, yenileme veya pozisyon yenileme¹ kuruluşların belgelendirilmiş korunma stratejisinin bir parçası ise bu değişirme, yenileme veya pozisyon yenileme aşağıdaki durumlarda korunma aracının sürenin dolması veya feshedilmesi anlamına gelmez.
 - Yürürlükteki mevzuat ya da yeni yayımlanacak mevzuattan dolayı korunma aracı tarafları, takas işlemindeki bir veya daha çok tarafın, tarafların her biri için yeni karşı taraf olmak üzere kendilerinden önceki tarafların yerini alabileceği konusunda hemfikir olursa ve

¹ ilgili Fıkhî ilke ve kurallar tarafından belirlenmiş olması durumunda.

- ii. Teminattaki değişiklik, varlık veya yükümlülüğü netleştirme hakkı gibi korunma aracında yapılan diğer değişiklikler karşı tarafın bu şekilde yerine başka bir taraf geçmesi sürecini etkilemek için gerekli olan değişikliklerle sınırlı ise.
 - b. Korunma, korunma muhasebesi ile ilgili olarak 29'uncu paragrafta belirtilen koşulları artık karşılamıyorsa veya
 - c. Kuruluş korunma tanımlamasını kaldırır.
34. 32'nci paragraf kapsamı dışındaki nakit akış riskinden korunma işlemleri için, daha önce özkaynaklarda muhasebeleştirilen tutarlar, ilgili özkaynak hesaplarından (ortaklara ait özkaynaklar veya özkaynak benzerleri) çıkarılarak korunan tahmini nakit akışlarının gelir tablosunu etkilediği dönemler içerisinde gelir tablosuna aktarılır.

Yürürlük tarihi

35. Bu standart, 1 Ocak 2022 tarihinde veya sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanır. Erken uygulamaya izin verilmektedir.